

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.7

Т. С. Шемет,

к. е. н., доцент, доцент кафедри банківської справи,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ФИНАНСОВО-БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАГРОЗ БЕЗПЕКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується сутність ендогенної нестабільності фінансово-банківського сектора як провідної складової глобальних фінансів у контексті виникнення загроз глобальній фінансовій безпеці.

This article analyzes the nature of endogenous instability of financial and banking sector as a leading component of global finance in the context of threats to global financial security.

Ключові слова: фінансова безпека, загрози, глобальна системна криза, системні ризики, ефект зараження, уразливість.

Key words: financial safety, threats, global systemic crisis, systemic risks, contagion effect, vulnerabilities.

Постановка проблеми в її загальному вигляді, її зв'язок із важливими практичними завданнями. Нещодавня світова фінансово-економічна криза спричинила низку реформ, спрямованих на підвищення рівня безпеки глобальної фінансової системи. В. Козюк зазначає, що відбулось заснування органів, покликаних проводити моніторинг у сфері глобальної стабільності у сфері фінансів. Зокрема, були модернізовані структури Міжнародного валютного фонду та Світового банку, посилено діяльність та створено: Базельський комітет з банківського нагляду, Комітет з глобальної фінансової стабільності, Комітет з питань платежів та системи розрахунків, Інститут з проблем фінансової стабільності, Форум фінансової стабільності (Давос) [1, с.11].

Проте, незважаючи на певний прогрес у реформах, безпека у фінансовій сфері не встановлена повністю, а світові фінанси не надто наблизилися до необхідних системних характеристик – більшої прозорості, меншої складності та зниження використання позикових коштів, тобто системи, в якій фінансові інститути меншою мірою залежать від кредитного плеча, краще капіталізовані, здатні краще управляти ризиком ліквідності.

У ряді країн усе ще використовуються антикризові заходи, а нормативно-правові реформи перебувають на ранніх стадіях реалізації. Крім того, національні економіки залишаються чутливими до транскордонних переливів капіталу, спричинених фінансовою глобалізацією. Усе це разом гальмує «перезавантаження» фінансової системи у бік підвищення її безпеки, що передбачає зосередження зусиль світової спільноти на попередженні глобальних системних криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені раніше частини проблеми. Дослідженню ймовірності виникнення кризи у певній країні або регіоні – ефекту зараження (contagion effect) та проблемі забезпечення фінансової стабільності присвячено численні наукові праці, авторами яких є Р. Барро, О. Білорус, М. Бордо, В. Гесць, М. Делягін, П. Кларк, С. Классен, П. Кругман, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Г. Мінські, М. Обстфельд, М. Ричардсон, О. Рогач, О. Сніжко, А. Філіпенко, Дж. Франкель, А. Шварц, В. Юрчишин, та ін.

Вплив глобалізації на фінансову безпеку є предметом досліджень О. Барановського, В. Гесця, З. Варналія, О. Власенка, А. Гальчинського, Б. Губського, Я. Жаліла, В. Козюка, А. Мокія, І. Пузанова, В. Сенчагова, А. Сухорукова та ін.

Прискорення глобалізаційних процесів, перспективи утворення гомогенного глобалізованого фінансового простору та підвищення за цих умов ризиків його дестабілізації підтримують неминучу цінність наукових досліджень у цій сфері. Зокрема, «глобальна фінансова трансформація відновлює значимість проблеми ендогенної нестабільності та проциклічності» [1, с.14].

Останнім часом усе більше прихильників набуває «Гіпотеза фінансової нестабільності», сформульована американським економістом Хайманом Мінські [2], згідно з якою фінансовій системі притаманна внутрішня нестабільність, а фінансові кризи – це закономірний етап розвитку фінансової системи, а не результат впливу будь-яких зовнішніх чинників.

Мета статті – аналіз ендогенної нестабільності фінансово-банківського сектора як джерела загроз фінансовій безпеці.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація фінансової системи, поряд із перевагами, несе ризики для фінансової стабільності. При цьому перспективи зараження зростають разом із підвищенням ступеня взаємозалежності економік. Ризик зараження, пов'язаний з глобалізацією, значно збільшується з погляду масштабів і швидкості. Ефект зараження може виявитися наслідком широкого спектру зовнішніх подій - від краху великих і важливих міжнародних фінансових інститутів до політичних інцидентів регіонального або глобального масштабу або початку військових дій. Відкритість фінансових систем також збільшує уразливість до впливу економічних циклів, які відбуваються в інших частинах світу.

Ефект зараження супроводжується підвищенням волатильності потоків капіталу. Підвищення впливу потоків капіталу може відбуватися унаслідок спільного системного зв'язку національних економік, спільного членства в об'єднанні, пов'язаності цін активів, переоцінки ризику, погіршення фінансового стану іноземних інвесторів, стадної поведінки, погіршення умов припливу капіталу [3, с.55-57].

Взаємозалежність фінансових систем і економік та ефект зараження є очікуваними значущими результатами фінансової глобалізації. Поряд з цим, наслідками фінансової глобалізації можуть бути посилення утворення бульбашок активів та ефекту фінансового стресу з інших частин світу на внутрішню фінансову систему; збільшення нерівності в доходах, а також маргіналізація вітчизняних фінансових інститутів, якщо вони не в змозі конкурувати.

Як результат, підвищення волатильності потоків капіталу може не тільки негативно вплинути на ефективність функціонування фінансових ринків, але й призвести до порушення еквівалентного обміну валют через утворення нерівноважних обмінних курсів. Ці потенційні ризики й уразливість залишаються проблемою не тільки країн, що розвиваються, через незривненість їх фінансових ринків, але й розвинутих фінансових систем та економік.

Системний ризик - невід'ємний елемент міжнародної фінансової системи. На важливість розуміння різниці між системним і систематичним ризиками вказує О. Сніжко: «На відміну від систематичного, системний ризик відображає ризик, на який наражається фінансова система як цілісність, незалежно від джерела ризику» [4, с.584].

Системний ризик у міжнародній фінансовій системі характеризується всеохоплюючою фінансовою кризою, яка зазвичай супроводжується різким падінням вартості активів та економічної активності. У всіх випадках системний фінансовий ризик викликає нестабільність фінансової системи - достатню, щоб вплинути на економіку в цілому. При цьому порушується головний засадничий принцип фінансової безпеки – стабільне постачання обсягу фінансових ресурсів, достатнього для поступального розвитку економіки.

Прояви системної фінансової кризи трапляються відносно рідко. Серед фінансових криз останніх 20 років можна назвати обвал вартості акцій у жовтні 1987 р. («Чорний понеділок»), колапс вартості акцій на японському ринку в 1990-х рр., фінансова криза в Азії 1997 р., російський дефолт 1998 р. (що призвело до падіння хедж-фонду Long-Term Capital Management).

Кожна з цих подій характеризувалася різким падінням ліквідності, переривчастими рухами ринку, високим ступенем мінливості, різким підвищенням коефіцієнтів кореляції і панікою на всьому ринку, так само як і системною нестабільністю. При цьому, якщо простежити в ретроспективі розвиток паніки на ринку в контексті системного фінансового ризику досить просто, а умови утворення фінансової кризи можна передбачити заздалегідь, то подія, яка безпосередньо є початком

кризи, передвіщається в дуже рідкісних випадках.

За останні 20 років світові фінанси зазнали суттєвих структурних змін, які можна систематизувати з виокремленням таких найяскравіших рис: дерегуляція, фінансові інновації, створення альтернативних фондів, фінансова конвергенція, зростання ролі небанківських інститутів і посередників, перехід до мультиполарної валютної системи.

Процес дерегуляції відкрив фінансові ринки економічно розвинутих країн для загального доступу, знищивши штучні кордони між різного роду фінансовими установами, посиливши міжнародне суперництво, сприяючи злиттю крупних і складних за структурою фінансових установ та стимулюючи появу фінансових інновацій.

За короткий період часу з'явилася величезна кількість похідних і структурованих продуктів, які дали змогу більш ефективно розподіляти фінансові ресурси. Існує думка, що це дало змогу змінити глобальну фінансову систему через кращий розподіл ризику. Однак з появою інновацій виникають і труднощі, пов'язані з оцінкою ризику, правильним визначенням самих ризикувачів та їх можливості впоратися з ситуацією у випадку невдачі. Навіть з прийняттям нової угоди про достатність капіталу («Базель II») нормативні правила не встигають за нововведеннями ринку.

Поява хеджевих фондів, приватних акцій і фондів національного добробуту змінила баланс глобальної фінансової системи. Об'ємні фонди іноді активно підтримуються за рахунок кредитів (що веде до збільшення частки ризику) з меншими кредитними періодами, ніж у стандартних інвесторів, здійснюючи свою діяльність із зменшеними періодами звітності та контролем. Незважаючи на те, що приватні акціонерні компанії надають інвестиції на більш тривалий термін, вони так само не обтяжені жорстким нормативним контролем і, в деяких випадках, більшу частину їх капіталу складає кредитний капітал. Оскільки зростання цін на нафту і дисбаланс світової економіки дозволили деяким странам збільшити запаси іноземної валюти, роль фондів національного добробуту значно зросла, що призвело до нових труднощів, в числі яких відсутність прозорості інвестиційних стратегій, побоювання можливого політичного втручання в їх діяльність та ймовірність глобальних маневрів на фінансовому ринку.

Межі між різними типами фінансових інститутів стають розмитими, при цьому певний ризик супроводжує перехід від одного типу до іншого. Банки надають капітал для ризиків страхування, в той час, як і банки, так і перестраховальники використовують цінні папери, пов'язані зі страховкою для переведення ризиків страхування на ринки капіталу.

Розширення ролі посередників на ринку забезпечило збільшення пропозиції структурованих фінансових продуктів інвесторам.

Щодо мультиполарної валютної системи, то ймовірність її формування обгрунтовується введенням євро в обіг і зростаючою з плином часу важливістю валют країн, що розвиваються. Ці обставини роблять реальними перспективи ослаблення домінуючого положення долара, хоча останній залишається світовим резервним активом і, швидше за все, збереже ці позиції в майбутньому.

Ці зрушення змінили здатність фінансової системи приймати і розподіляти ризик, а також зробили її більш стабільною. Все більша частина ризику розподіляється між учасниками ринку, які повідомили про бажання взяти на себе ризик (ефект так званої атомізації ризику). Але, як показують недавні кризові події, це твердження є справедливим тільки для «нормальних» ринкових умов.

Отже, склалася до певної міри парадоксальна ситуація: в спокійні часи фінансова система стала більш ефективною та стабільною, але у кризовий вона схильна до надмірної нестабільності. Водночас, збільшення важливості фінансового сектора у світовій економіці означає і збільшення впливу фінансової нестабільності на реальну економіку.

Сучасні структурні зрушення фінансових ринків і темп їх розвитку надзвичайно ускладнюють завдання з попередження та управління системними фінансовими ризиками. Зростаюча глобальна взаємопов'язаність в разі збільшила кількість можливих варіантів поширення фінансового ризику. У той же час зростання значущості фінансового сектора в економіці надає системному фінансовому ризику як ніколи високу значимість.

Відправною точкою системного аналізу ризиків в одній країні, як правило, є банківські системи. По-перше, це пов'язано з провідною роллю банків у фінансовому посередництві та високою часткою коштів банків у позикових операціях. По-друге, глобалізовані фінансові ринки – це зовнішнє середовище функціонування банків, яке безпосередньо впливає на рішення з управління банківськими ризиками.

Так, при виборі заходів з протидії наростанню кризи на початковому етапі уряд в основному обмежується тими, що не вимагають створення нових інститутів або формування комплексу нових механізмів. Як правило, заходи негайного реагування включають: а) тимчасове заморожування депозитів, б) скасування (ослаблення) нормативних вимог до капіталу (наприклад, дозвіл банкам завищувати оцінку капіталу для пом'якшення обмежень кредитування), в) оперативне насичення банківського сектора ліквідністю, г) розширення державних гарантій по внесках і негайні виплати вкладникам при банкрутствах банків.

Характер політики подолання кризи залежить від того, чим він викликаний - втраченою довірою серед вкладників (відплив депозитів), усвідомленням регулюючими органами неспроможності банків або впливом на банки нестійкості на ринку фінансових активів (поза банківською системою), включаючи коливання обмінного курсу та вплив макроекономічного середовища (валютна криза).

Зокрема, вплив депозитів з банківських рахунків може бути компенсований наданням центральним банком в оперативному порядку і на постійній основі позикової ліквідності для банків, розширенням державних гарантій закладами для вкладників та інших кредиторів банків або тимчасовим обмеженням прав вкладників. Кожний із зазначених заходів націлений на стабілізацію ситуації у банківському секторі та відновлення довіри вкладників до банків. Їх успіх критично залежить від рівня кредитоспроможності уряду. Запобігання банкрутства близьких до неспроможності банків вимагає реалізації інших заходів. Вони охоплюють адміністративні інтервенції, включаючи тимчасову передачу права управління банком регулюючому органу, закриття чи дотації продажів працюючих активів неспроможного банку фінансовою стійкої кредитній організації або його приєднання до останньої.

Якщо проблеми банківського сектора пов'язані з фінансовою та макроекономічною нестабільністю, то необхідний інший комплекс регулюючих заходів. За таких умов є допустимим ослаблення нормативів достатності капіталу та нормативів ліквідності, що дозволить банкам знизити витрати при розширенні кредитування. Для прийняття адекватних заходів, блокуючих поглиблення фінансової кризи, необхідно чітко розуміння причин, що викликали кризу, та оцінка ефективності доступних інструментів. Дії, розпочаті на даному етапі, будуть визначальними для розподілу втрат у банківській системі.

У міру того, як надзвичайні заходи по запобіганню розвитку кризи починають ефективно реалізовуватися, уряд зіштовхується з довгостроковою проблемою подолання кризи - відновлення нормального функціонування кредитної системи, нормативного регулювання і відновлення балансових рахунків банків і позичальників. У період кризи як банки, так і нефінансові компанії можуть стати неплатоспроможними, багато з них переходять у державну власність чи під кризове управління. Проте відновлення економічного зростання неможливе до тих пір, поки продуктивні активи не будуть повернені платоспроможним приватним особам.

Найважливіші заходи, які застосовуються на етапі подолання кризи, як правило, включають: а) вибіркове врегулювання прострочених кредитів за допомогою бюджетного субсидування на децентралізованій основі; б) списання боргів; в) створення державних компаній з управління активами для покупки й управління безнадійними кредитами; г) продаж за посередництва уряду фінансових установ новим власникам, зазвичай іноземним; д) рекапіталізація фінансових установ за підтримки уряду.

В окремих країнах виділення бюджетного фінансування нужденним позичальникам або неплатоспроможним банкам реалізується за умови часткового співфінансування з боку власників.

До того ж, загальноприйняті форми полегшення боргового тягаря - інфляція і знецінення національної валюти - сумісні і можуть застосовуватися одночасно. Так, інфляція скорочує навантаження на бюджет. Більш того, якщо криза досить глибока, в уряді може бути обмежений вибір доступних заходів. Його здатність субсидувати позичальників або виділяти кошти для рекапіталізації банків обмежена можливостями в області підвищення податків або скорочення бюджетних витрат. З цієї причини в багатьох країнах використовувалися саме інфляція і знецінення національної валюти для виходу з кризи, що дозволяло перенести витрати виходу з кризи на власників грошових коштів та інших номінальних кредиторів.

Виділення непрацюючих кредитів з банківських портфелів та проведення їх реструктуризації при новій схемі управління кредитними організаціями являє собою альтернативний варіант дій, придатний, коли більша частина оголошеного банківського капіталу не функціонує. Портфель «поганих боргів» може бути проданий на ринку або переданий компанії, що належить державі й управляє активами (КУА). При цьому реалізується ідея про створення банку «поганих боргів», підконтрольного центральному банку.

Держава в більшості випадків зберігала свою участь у капіталі проблемних банків та управління ними, особливо впродовж перших фаз подолання наслідків кризи. Однак у будь-якому випадку виникала потреба в їх рекапіталізації, незалежно від того, чи пережив контроль над ними до держави чи ні. Залежно від рішень, що приймалися на попередньому етапі, суми, необхідні для рекапіталізації, могли бути досить великими для того, щоб такі банки згодом купувалися приватними інвесторами. Зазвичай уряди вибирали змішані стратегії, які включають як спеціальні державні програми, так і ринкові механізми. При цьому якщо при розробці заходів державної фінансової підтримки не приділялося уваги проблемі стимулів, виникала небезпека виникнення «морального ризику», особливо серйозна в умовах слабкості інститутів, що збільшувало витрати на подолання кризи.

Після нещодавньої глобальної фінансової кризи були вжиті безпрецедентні заходи з реагування не лише на національному рівні. Широкий діапазон фінансових реформ, спрямованих на зміцнення стійкості фінансового сектора, було впроваджено на міжнародному рівні. Так, наприклад, у вересні 2010 р. Міжнародний валютний фонд (МВФ) оголосив, що запроваджує Програму обов'язкової перевірки стабільності фінансового сектора (Financial Sector Assessment Program, FSAP) 25 країн світу з найбільшими фінансовими системами (Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Канада, Китай, Франція, Німеччина, Гонконг, Індія, Ірландія, Італія, Японія, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Росія, Сингапур, Південна Корея, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія, США).

Передбачені Програмою перевірки мають проводитися раз на 5 років і стосуються країн, фінансовий сектор яких здійснює найбільший вплив на загальну світову фінансову стабільність. До цих пір аналогічні перевірки носили не обов'язковий, а добровільний характер.

Така перевірка включає вивчення стабільності банківської системи та фінансового сектора, проведення стрес-тестів, оцінку якості банків, страхових компаній, рівня нагляду в порівнянні з міжнародними стандартами, готовності властей вживати необхідних заходів у разі системних стресів і т.д.

Проте інституціональні механізми співпраці та координації антикризової політики ще не досягли рівня, адекватного ступеню глобальної економічної та фінансової інтеграції. Індивідуальні зусилля окремих економік є життєво важливими, але вони не можуть гарантувати глобальну фінансову стабільність.

Це підкреслює необхідність кращого розуміння взаємопов'язаності ризиків, того, яким чином варто об'єднувати зусилля для управління ними та, можливо,

знаходити компроміси між рішеннями щодо протидії ризикам. Головним висновком є необхідність втручання до перебігу процесу глобалізації для підвищення його ефективності, забезпечення справедливості, а також контролю обстановки навколо глобальних ризиків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Криза надає декілька уроків. По-перше, варто враховувати, що складові внутрішньої фінансової системи тісно взаємопов'язані. Тому фінансовий стрес в одному із сегментів вже не може обмежуватися цим сегментом, але може бути швидко переданий до решти частин фінансової системи. Таким чином, відповідь на вплив кризи у формі часткової політики не буде достатньою. Для запобігання великій фінансовій кризі необхідні комплексні заходи.

По-друге, необхідно заздалегідь визначити нарощування ризиків, яке загрожуватиме фінансовій стабільності. Попереджувальні заходи дозволять скоротити витрати від впливу кризи на фінансову систему та економіку.

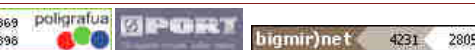
По-третє, органам регулювання мають бути надані необхідні повноваження з управління ризиками для фінансової стабільності.

По-четверте, для сприяння розробці та прийняттю ефективних політичних рішень необхідно забезпечити координацію політики як всередині економіки, так і в рамках регіональних і міжнародних колективних дій.

Література.

1. Козюк В. В. Монетарні засади глобальної фінансової стабільності. – Тернопіль: THEU, Економічна думка, 2009. – 728 с.
2. Minsky H.P. The Financial Instability Hypothesis / Hyman P. Minsky // The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working Papers. – 1992. – № 74. – 9 р.
3. Киевич А. В. Банковский сектор: промежуточные итоги мирового финансового кризиса [Электронный ресурс] // Проблемы современной экономики. – 2010. – №2. – режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/bankovskiy-sektor-promezhutochnye-itogi-mirovogo-finansovogo-krizisa> (дата обращения: 21.03.2013).
4. Чугаев О.А. Валютні кризи на межі XX – XXI століть: Монографія. – К.: «МП Леся», 2007. – 416 с.
5. Сніжко О. Фінансовий розвиток трансформаційних економік: структурно-функціональний аналіз: монографія / О.В. Сніжко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 815 с.
6. Claessens, S. A Safer World Financial System: Improving the Resolution of Systemic Institutions / S. Claessens, Herring R. J., and Schoenmaker D. – IMF Working Paper. – 2010. – № 10/236. – 37 p. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24285>.
7. Cerutti E. Systemic Risks in Global Banking: What Can Available Data Tell Us and What More Data Are Needed? / Eugenio Cerutti, Stijn Claessens and Patrick McGuire // BIS Working Papers. – 2012. - № 376. – 22 p.
8. A framework for quantifying systemic stability / [Alessandri, P., P. Gai, S. Kapadia, N. Mora, and C. Puh] // International Journal of Central Banking. – 2009. – Vol. 5 (3). – P. 47 – 81.
9. Measuring Systemic Risk [Acharya, V., L. Pedersen, T. Philippon, and M. Richardson]. – Discussion paper, NYU, Stern School of Business. – 2010. – 46 p.
10. Tresselt H. Financial Contagion through Bank Deleveraging: Stylized Facts and Simulations Applied to the Financial Crisis [Electronic resource] / H. Tresselt // IMF Working Paper. – 2010. – № 10/236. – 37 p. – Mode of access: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=24285>.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"